

NIENARUSZONY (89) *part praet pass pf*

nienaruszony (87), **nienaruszon** (2).

W pisowni łącznej (74), *w rozłącznej* (15).

e oraz *a jasne* (w tym *w a 1 r. błędne znakowanie*); -ony (33), -óny (1); -ony : -óny *SarnStat* (12:1).

sg m N nienaruszony (15). ◊ *G* nienaruszon(e)go (2). ◊ *A* nienaruszony (4). ◊ *I* nienaruszonym (1). ◊ *f N* nienaruszoną (9), nienaruszona (2); ~ (*attrib*) -ą (4); ~ (*praed*) -ą (5) *RejPosRozpr, CzechRozm, SarnStat, PowodPr, SkarKaz, -a* (2) *OpecŻyw, KochEpitCat*. ◊ *G* nienaruszon(e)j (6). ◊ *D* nienaruszonéj (5); -éj (2), -(e)j (3). ◊ *A* nienaruszoną (13). ◊ *I* nienaruszoną (1). ◊ *L* nienaruszon(e)j (3). ◊ *n N* nienaruszoné (5); -é (1), -(e) (4). ◊ *G* nienaruszon(e)go (5). ◊ *A* nienaruszon(e) (5). ◊ *I* nienaruszonym (1). ◊ *pl N subst* nienaruszoné (5); -é (3), -(e) (2). ◊ *A subst* nienaruszoné (7); -é (4), -(e) (3).

Składnia dopełnienia sprawcy: nienaruszony przez kogo (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVIII w.

I. W funkcji właściwej: *Który nie doznał uszczerbku, nie uszkodzony; illibatus Mącz, JanStat, JanPrzyw, Cn; inviolatus Mącz, Calag, Calep; intemeratus Mącz, JanStat, Cn; illaesus Calag, JanStat, Cn; incorruptus Vulg, Cn; intactus, integer Mącz, Cn; inconcussus HistAl; immaculatus, incontaminatus, salvus Mącz; immotus, indelibatus, infractus, infragilis, innoxius Cn* (84) : Illibatus, Niepokalány/ czyły/ niepomázány/ zupełny/ nienáruřzony. *Mącz* 165b; Salvus, Zdrowy/ Nienáruřzony/ cały/ zupełny. *Mącz* 366b; Intactus, Nieruřzony/ niedotkniony *Metaph*. Nienáruřzony/ niepokalány. *Mącz* 439d, 165b, 168b, 442d, 498b; *Calag* 537b; *Calep* 559b.

a. W znaczeniu fizycznym (36) : *A* przetho chleb twoy ma być z ziarna czyłthego/ nie naruřzonego/ nie wřęcłłego *FalZioł* V 63v; *Widzę cały łzyłzaki/ tarcze niekrwáwioné/ Widzę drzewá/ y grot y nic nienáruřzoné. KochFr* 45; *SkarKaz* 204b.

W charakterystycznych połączeniach: nienaruszone(-y, -a) drzewo [= kopia], garniec (2), *grot* [= część broni], *księga, pieczęć, rzecz* [= towar], *statki, ziarno; nienaruszony być, zostawić; nic nienaruszony.*

Szeregi: »cały, (a) nienaruszony« (4): *FalZioł* II 1d; *iżebyłmy ty [księgi] ktorychełmy od przodkow náłzych dołtali/ [...] potomnym ludziom cały á nienaruszone zostawiali KwiatKsiąż Hv; Vasa salva, Cále nienaruszone łtátki. Mącz* 366b; *SkarŻyw* 354.

»dobry i nienaruszony« (1): *áby miał ná pilnem baczeniu rzeczy ktore przywożą y wywożą: áby dogłdał/ iefli fá dobre y nienaruszone [earum bonitatem exploret] ModrzBaz* 33.

Przen (1) : *pytać będą [przy chrzcie]/ ieflił wiáre niepokálaną záchował/ y pieczęć nie náruřzoną/ y fuknią nie z mázáną SkarŻyw* 120.

a. O granicach państwowych (2) : *á* *ták* *twoie krolełtwo łtanie nienaruszone/ á iefcže drugich więcey podbieř HistAl* E.

Szereg: »cały i nienaruszony« (4): *obiecuiemy [...]/ iż będziemy záchowywáć Koronę Królełtwá Polłkięgo závždy całą/ y nienaruszoną [salvam et integram ac illibatam conservare JanPrzyw* 4] *SarnStat* 882.

β. *O majątku* (2) : w których dobrach żoná tegóz právem pokonánego opráwęby miááá poláżná: taką opráwę chcemy áby trwááá nie náruřzoná. *SarnStat* 632.

Szereg: »cały a nienaruszony« (1): ná tákowych [*dobrach*] ma téż dożywoćie cále á nie náruřzone zořtáć. *SarnStat* 337.

γ. *O zachowaniu dziewictwa (też w odniesieniu do mężczyzn)* (22) : má bytz Mariá nábliffá twégo [= *boskiego*] ftoltza/ z nienaruřfony^m panieⁿfkim ciałem. *OpecŻyw* 181; Ale być telz dobrze ten dar dał pan Bog/ iżebyř dziewictwo ćielefne do řmierći w klařtorze nienaruřzone záchował *KrowObr* 148v; á czemuřby wřdy nienaruřzone páńieniecćki [!] tym řpofobem názywáć miano? *CzechRozm* 130, 157v; *KochEpitCat* 111; *LatHar* 35.

W przeciwstawieniu: »naruszony ... nienaruszony« (2): iř Almá mężátkę y náruřzoná znáćzy/ á nie dziewicę nienaruřzoná. *CzechRozm* 130, 129.

Wyrażenia: »dziewica nienaruszona« [*szyk 5:1*] (6): Abowiem/ iefliby to nazwiřko/ nie mogło być przyczytáne iedno nie náruřzoney Dziewicy: á czemuřby ták Ioel. 1. v 8. wżywáiąc nazwiřká tego mowił. *CzechRozm* 129v, 129, 129v, 130 [2 r.], 130v.

»nienaruszone panieństwo; nienaruszona w panieństwie« [*szyk 2:2*] (3;1): Ale panna Mariá była nienaruřfona w řwym panieńftwie *OpecŻyw* 181; Tá m Bogu wřtápiło práwo przyrodzone/ Páńnie zořtáło páńieńftwo nienaruřzone *ArtKanc* A4; *LatHar* 399 *marg*, 477.

»nienaruszona zupełność« (1): wierzymy/ iř [*Jezus*] ćiało řwe řwięte przewiódł [...] przez nienaruřzoná zupełność Páńny Mátki řwoiey *WujNT* 81.

»nienaruszony żywot panieński« (3): Táż moc Boża/ przez nienaruřzony żywot páńieńfki zupełne członki dziećiátká wprowadziłá *WujNT* 386, 309, 386.

αα. *W funkcji rzeczownika* (1) :

Szereg: »dziewica i nienaruszona« (1): Co řie zář tknie názwifká drugie⁸⁰/ [...] o którym to řmieię żydowie vporni [...] mowić/ żeby młodá páńię znáćzyć miáło/ á iřby páńience dziewicy/ y nienaruřzoney/ nie mogło być przywłáczzone *CzechRozm* 129v.

ββ. *Analogicznie o kobiecie, z którą mężczyzna w danej sytuacji nie odbył stosunku* (1) : Abimelech gdy wziął Sarę wřtrářzon iefł groźbámi od Bogá dla tego. 7. A tákże iá wroćił nienaruřzoná Abráhmowi. *BibRadz Gen* 20 *arg*.

δ. *O człowieku może: nie skrzywdzony lub któremu nie odebrano majątku* (1) : wiec y drugie rzeczy których się wń domyřliř zesię zeidzie aby [*pan Gnieźniński*] był nienaruszony. *ActReg* 111.

b. *W znaczeniu abstrakcyjnym: trwały, niezmienny, niezachwiany; nieskażony* (39) : *KromRozm III* O3v; Abowiem to iefł tzeć y chwálá nienaruřfona Syná Bożego *KrowObr* 19; A tę wiářę áż do iednego řpieniá nienaruřfoná chowáć będe *KrowObr* 41, 42; *GrzegRóżn* E4v, M4v; przedřię Duch řwięty chwálebny iefł [!]/ który tę gromáde [...] we zgodřie nienaruřzoney trzyma/ y rwać řie iey niedopuszcza. *WujJud* 12; *RejPosRozpr* b4, c3v; prawdá/ áćkólwiek zewřřáđ obležóná y řćiřniona/ choćiáż iey téż nie wřzyřcy znáię/ lámá w řobie nie náruřfona řtoi *CzechRozm* A3; *LatHar* 19, 396, 420; przez co řławie/ wććiwoći/ Iuridicieię Stolicy nářyéy nigdy nienaruřfonéy bywa wřłáczano *SarnStat* 954, 8, 889, 953; *PowodPr* 42.

nienaruszony czym (2): Sartum ac tectum ab omni piaculo conservari animum meum, Záchowałem fwóy vmysł/ żadną niecnotą nienárufzony. *Mącz* 368b, 437a.

nienaruszony w czym (1): *PaprUp Dv cf W przen.*

W połączeniach szeregowych (2): A ten Duch ieft z Bogá/ kthory ma po łobie proroki y Apoftoły fwięte/ pińmo łftzere/ niepomázáne/ y nienárufzone. *KrowObr* C4, 71.

W charakterystycznych połączeniach: *chwała nienaruszona*(-y, -e) (2), *cześć* (3), *dziedzictwo ojców* [= *prawa nauka*], *jurysdyccja*, *Kościół Krystusow*, *małżeństwo*, *nauka*, *pilność*, *pismo* (*reguła Pisma Św.*) (2), *powaga*, *prawda*, *prostość*, *sława*, *słowo boże*, *stałość* (2), *uczciwość*, *układność*, *umysł* (2), *wiara* (6), *wierność* (3), *zgoda*; *przez kaczerze nienaruszony*; *niecnotą nienaruszony*; *aż do jednego spienia nienaruszony* (2), *dotychmiast*, *nigdy* (2), *sam w sobie*, *w ni(w)czym* (2).

Wyrażenie: »nienaruszona stateczność« (1): Opátrzył cię rodzicámi Kátholickimi. y dał miedzy rozlicznemi kácerftwy nienárufzoney w powfzechney wierze łtáteczności záchowanie. *LatHar* 673.

Szeregi: »cały i nienaruszony« (1): fámy Kátholickie [*narody*] v ktorzy cześć twoiá przebłogołławiona Pánno cála y nienárufzoná zołtáie *SkarKaz* 578b.

»prawdziwy i nienaruszony« (1): Abowiem tám w kościelech wálznych niemálf/ áni fłowá Bożego prawdziwego/ y nienárufzonego/ áni zupełnych y niepomázanych fwiátości *KrowObr* 115v.

»zupełny a nienaruszony« (1): Ktorey [*wiary*] kto nie záchowa zupełney á nienárufzoney; bez żadney wątpliwości ná wieki będzie zátročony. *LatHar* 371.

W przen (2) : Godnić przedfie oni być bez fwiátości/ [...] ktorzy łtrzegli zámknionych łynow twoich/ przez ktore poczynało być dawáne nienárufłone zakonu fwiáthło onemu wieku. *Leop Sap* 18/4.

nienaruszony w czym (1): atz xtalt biallogłowłki widzicie dowcip y ferce mełkie y prawe Krolewłkie nie narufzone wpowinności. *PaprUp Dv.*

α. *O dobrej opinii: nieposzlakowany* (3) : Intactus infamia, Nienárufzoney sławy. *Mącz* 439d.

nienaruszony w czym (2): Iminaculatus, Czyłty/niewinny/ niepomázány w słáwie nienárufzony. *Mącz* 203b; Turpitudinis expers Namniey w dobrej powieści nienárufzony/ króm którey zmázy. *Mącz* 282a.

β. *O prawach i przywilejach: zawsze obowiązujący, nie kwestionowany* (7) : *Decreta* Tribunálkie iáko nienárufzone máią bydź *SarnStat* 1300; V Rzymiánow dawnych wolność daná poimánemu więźniowi/ była nienárufzona *PowodPr* 17.

nienaruszony w czym [*zawsze: ni w czym*] (3): y owłzem my fámi oné [*artykuły, swobody*] niwczym nienárufzone [...] pilnie łtrzedz y dźierzeń obiecuiemy *SarnStat* 1064, 1024, 1193.

W połączeniu szeregowym (1): [*prawa i przywileje*] ołobam do tych czálów dáné całé/ zupełné/ y niwczym nie nárufzone zołtály. *SarnStat* 1024.

W charakterystycznych połączeniach: *nienaruszone*(-a) *artykuły*, *daniny*, *dekreta trybunalskie*, *prawa* (2), *przywileje* (3), *swobody*, *wolność*.

Szereg: »nienaruszony i (a) cały« [*szyk 1:1*] (2): tákowé daniny máią zołtác całé á nie nárufzone: áni Exequuciiéy podłéc máią *SarnStat* 94, 1211. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

γ. O zdrowiu (1) : Ionás w brzuchu wielorybowym [zjednał sobie] nienaruszone zdrowie *LatHar* [+9].

II. W funkcji przymiotnika (5) :

1. *Nienaruszalny, którego nie można naruszyć, zmieć; sanctus Mącz, Cn (3) : Sacrosanctum, Co* wyfoko/ frogo á ciężko zákázano yeft pod gárdlem/ nayswiętfza rzecz nienaruszona. *Mącz 363c, 366d [2 r.]*.

2. *Stały, wierny (1) : Constanter et fideliter permanere in amicitia populi Romani, Być* nienaruszonym przyjacielem ludu Rzymskiego *Mącz 126b*.

3. *Bezgrzeszny, nie skażony grzechem (1) : áby dzyatki z młodosći [...] rodzicy wyprawyáli/ á* polerowali boyáźnyą Bożą/ á fprawą ftáteczną/ według nyenaruszonego žycya *GliczKsiqż Ev*.

Synonimy: I. cały, nieumniejszony, nieuszkodzony, niezepsowany, niezgwałcony, nieznaczny; a. cały, czysty, dziewiczy, niedotkniony, niepokalany, niepomazany, nietykany, panieński.

Cf NARUSZONY, NIENARUSZNY

AŻ